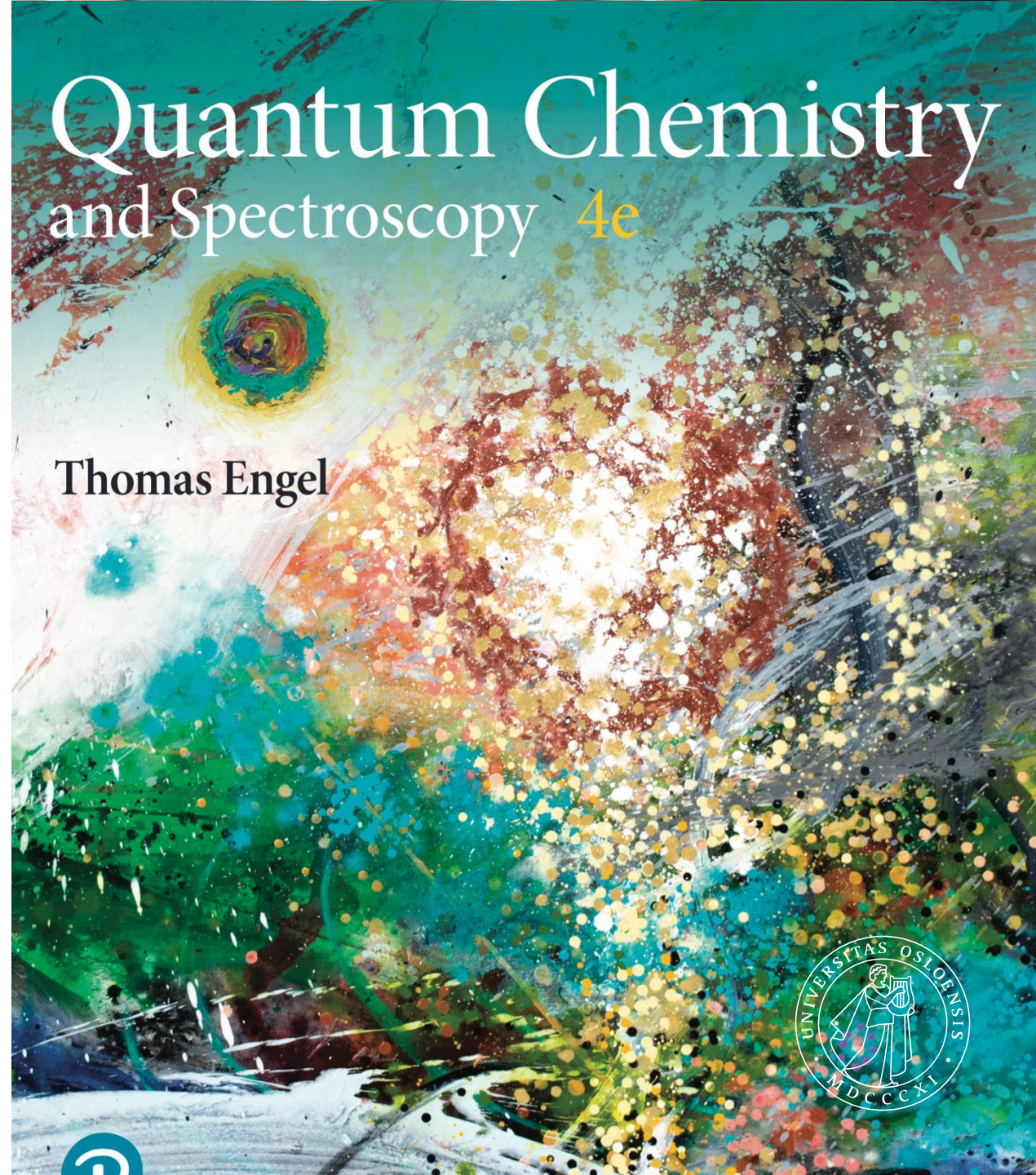

UNIVERSITETET I OSLO

KJM2601 – forelesning 21

Simen Kvaal (simen.kvaal@kjemi.uio.no)
Førsteamanuensis
Hylleraassenteret

30/10/2024

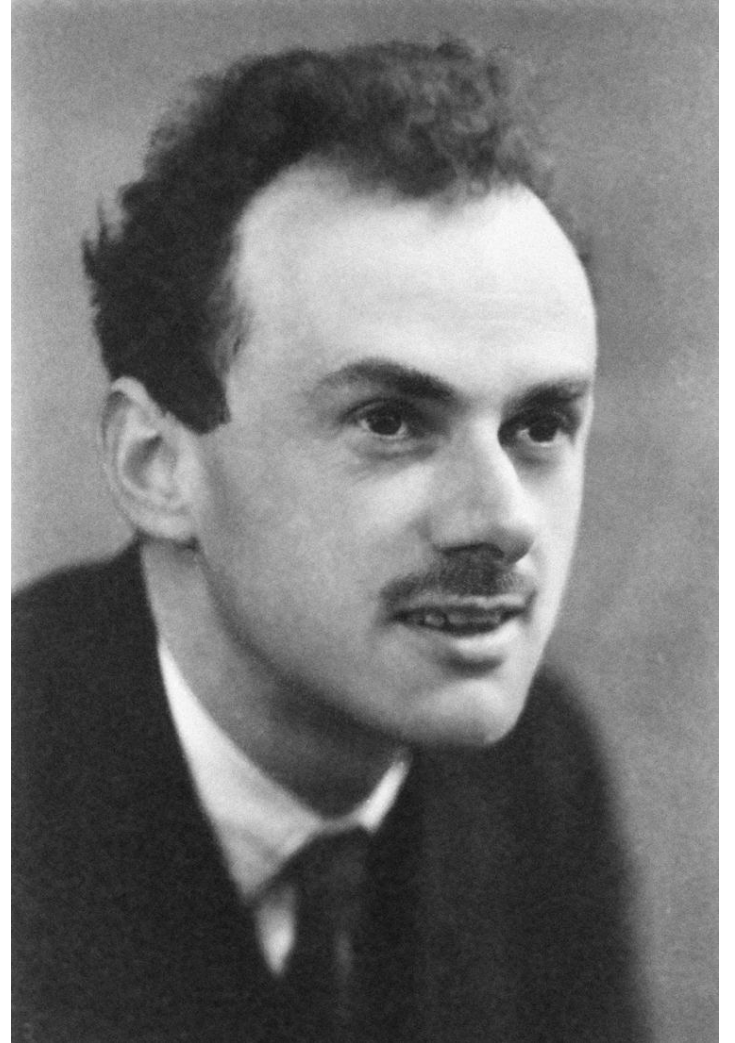
Introduksjon til Post-Hartree-Fock-metoder

Kvantekjemi

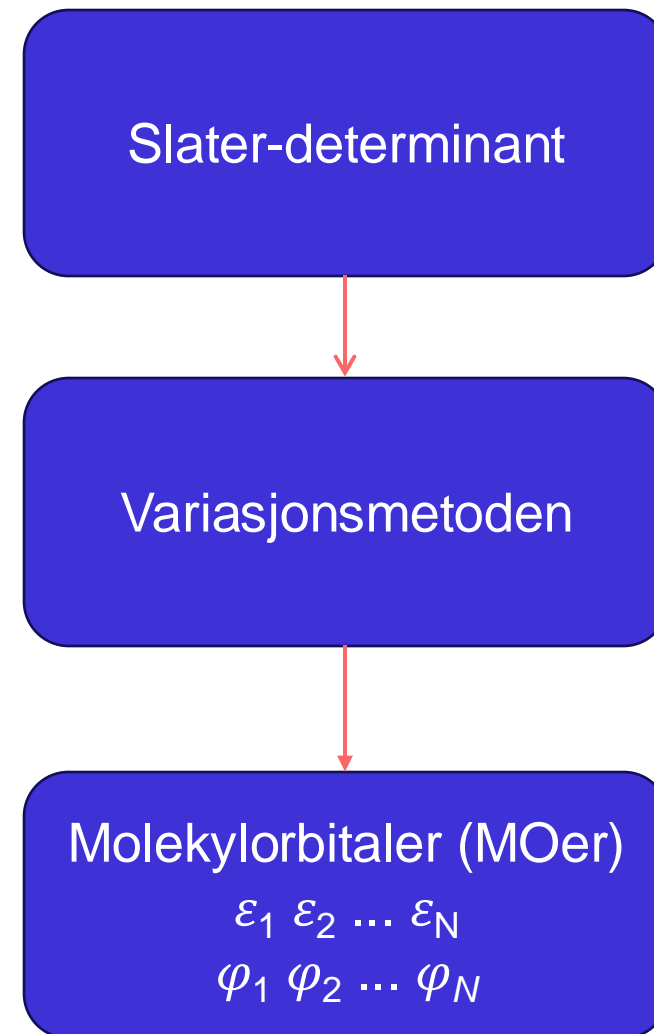
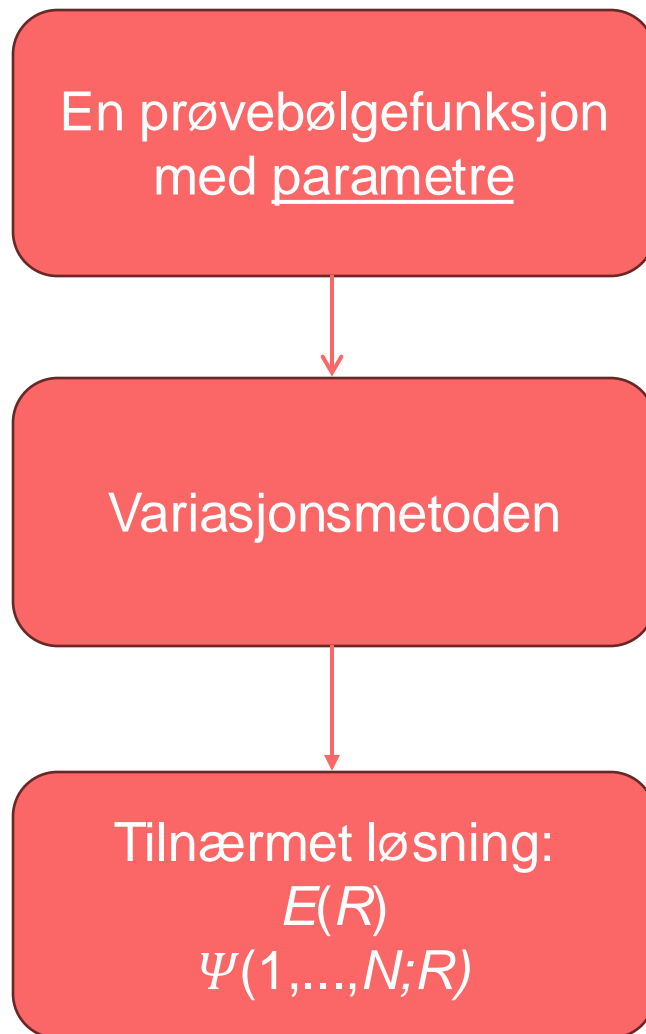
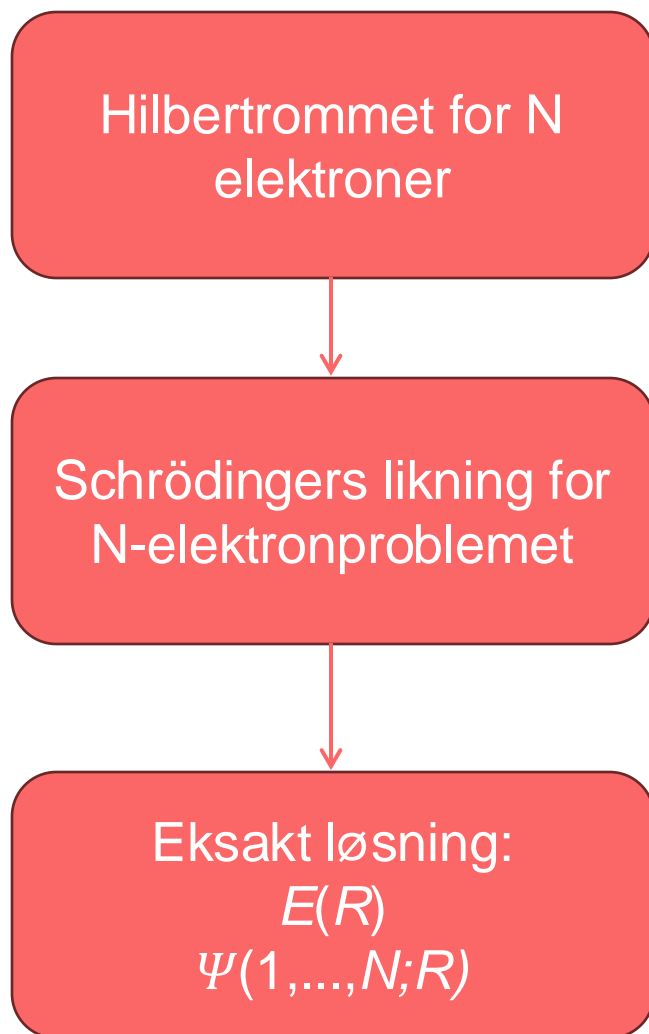
- I dag skal vi snakke om kvantekjemiske beregningsmetoder
- I KJM2601 dekkes deler av Kap. 15 i Engel
  - Kap. 15.1, 15.2.1, 15.3, 15.5, 15.6
  - Notat om DFT gitt tidligere
  - Noen ord om CC i denne forelesningen
- Vi sikter på kvalitativ forståelse av metodene
- En slags forsmak på «KJM5600 – Kvantekjemi»
  - KJM5600 går mer i dybden

P.A.M. Dirac om kvantemekanikk (1929)

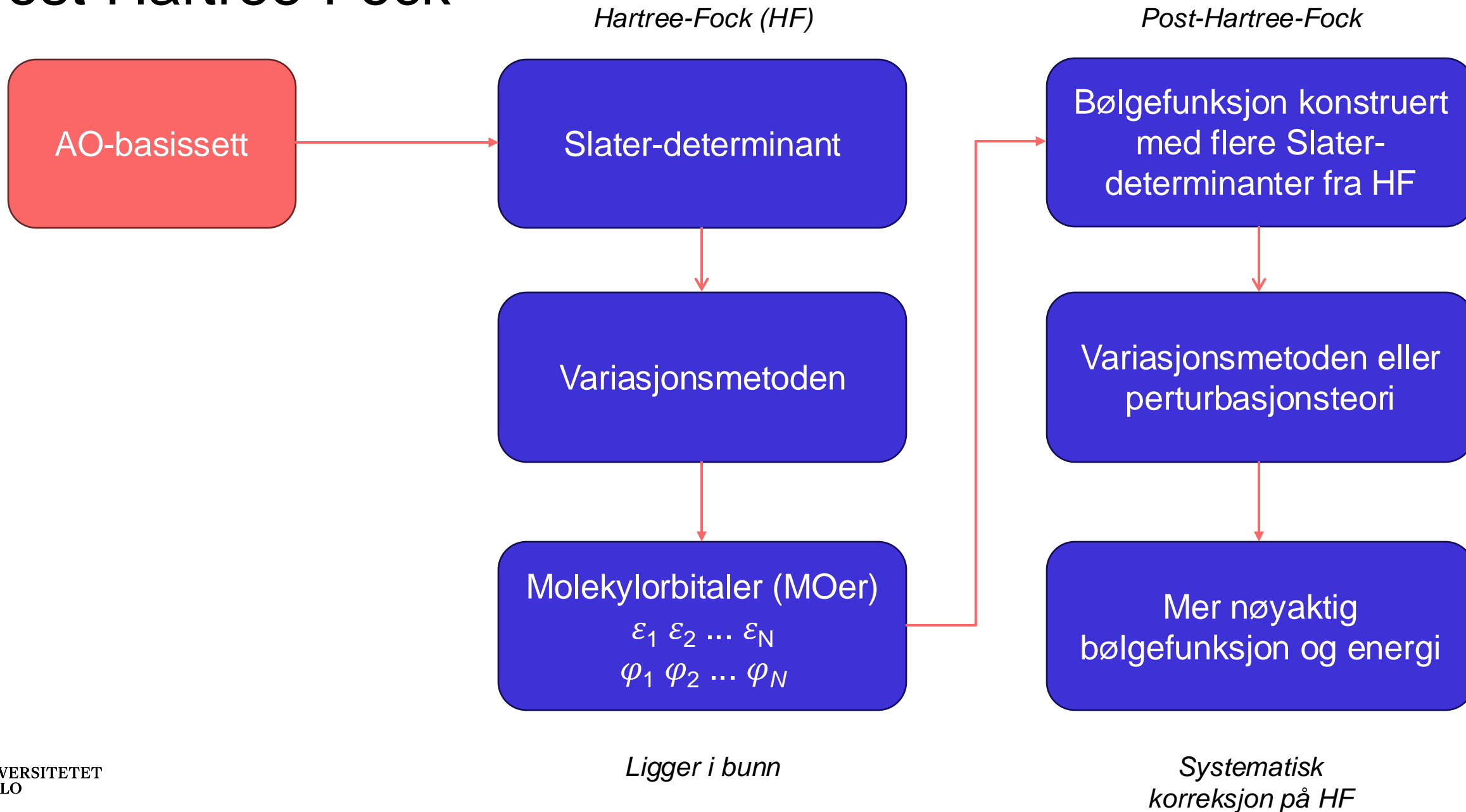
«The underlying physical laws necessary for the mathematical theory of a large part of physics and the whole of chemistry are thus completely known, and the difficulty is only that the exact application of these laws leads to equations much too complicated to be soluble.»

Hva vi har sett til nå

Post-Hartree-Fock

Metoder, en grov oversikt

- Møller-Plesset perturbasjonsteori (MP_n)
  - Lineærkombinasjon av Slater-determinanter
  - Perturbasjonsteori $\rightarrow$ summasjon av «diagrammer»
- Configuration-Interaction (CI)
  - Lineærkombinasjon av Slater-determinanter
  - Variasjonsprinsippet $\rightarrow$ egenverdiproblem
- Coupled-Cluster-teori (CC)
  - «Eksponentiell ansats»
  - Prosjeksjonsmetode $\rightarrow$ algebraisk sett med likninger

Enklere

Mer sofistikert

Hva med tetthetsfunksjonalteori (DFT)?

- DFT står i en særstilling
  - Arbeidshest, god balanse mellom kostnader og nøyaktighet
  - Basert på variasjonsprinsippet, men mangler en bølgefunksjon!
  - Full av ikke-systematiske tilnærminger, «hit or miss»
  - Det er mange tilfeller der DFT rett og slett ikke er brukbart
- Post-Hartree-Fock-metoder er nyttige når ...
  - Vi ønsker å benchmarke andre metoder (som DFT!)
  - Vi ønsker å studere systemer som overgangsmetaller, eksiterte tilstander, diradikaler, ladningstransport, Van der Waals-krefter, ...
  - Generelt: Molekylet har elektroner med stor grad av korrelasjon

Elektronkorrelasjon

- RHF er bare en første tilnærming
  - Elektronene er ikke korrelerte, «mean-field»-beskrivelse
- Den eksakte bølgefunksjonen er mye mer komplisert
  - Elektronene vekselvirker, er korrelerte i virkeligheten
- To tilfeller:
  - RHF en god førstetilnærming («dynamisk korrelasjon»)
  - RHF en dårlig førstetilnærming («statisk/ikke-dynamisk korrelasjon»)

Korrelasjonsenergi

- Følgende separasjon er nyttig:

$$E = E_{\text{HF}} + E_{\text{corr}}$$

Energibidraget fra avviket
fra Hartree-Fock-teori

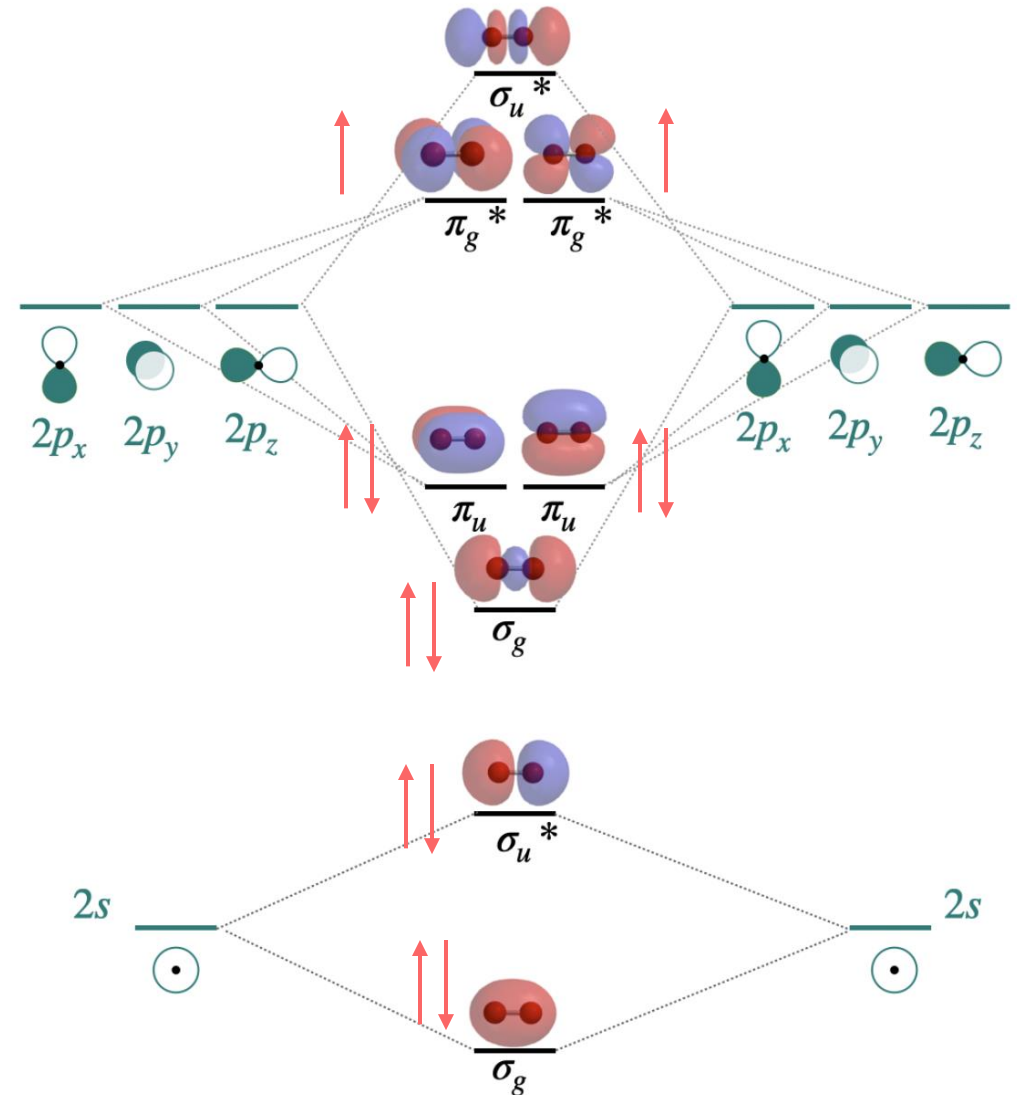
- Vi kan også splitte bølgefunksjonen tilsvarende:

$$\Psi = A_0 \Psi_0 + \Psi_{\text{corr}}$$

For å bevare normering

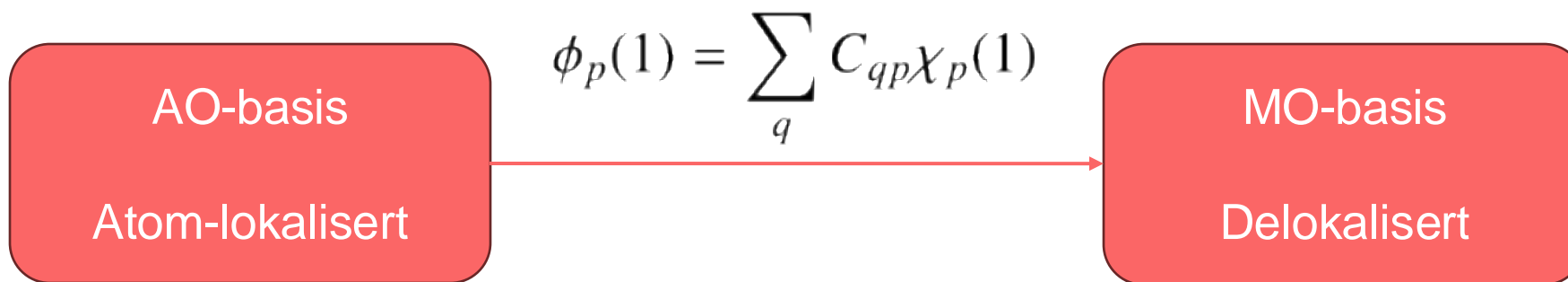
Ikke «sære» eksempler av akademisk interesse!

- Molekylært oksygen er et diradikal!
- Figuren viser valensorbitalene O_2
- π_g^* er degenerert
- Hunds regel gir at grunntilstanden er en triplett med to uparede elektroner i disse orbitalene
- HF (RHF) kan ikke beskrive denne bølgefunksjonen!
- Ett av de enkleste eksempler på «multireferanseproblemet»

Configuration-Interaction

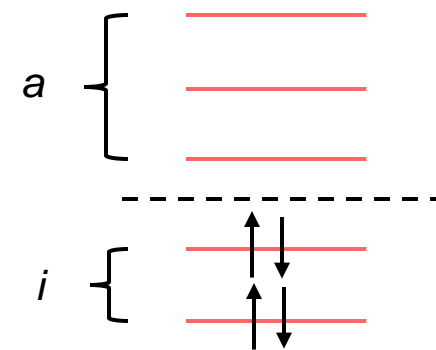
Hva RHF gir oss

Vi skiller mellom okkuperte MOer og ikke-okkuperte MOer:

$\phi_i(1) \leftarrow$ okkupert, $i \leq N/2$

$\phi_a(1) \leftarrow$ ikke-okkupert, $a > N/2$

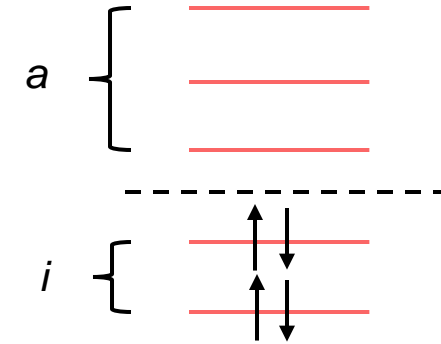
Kun de okkuperte MOene inngår i RHF-bølgefunksjonen, men de ikke-okkuperte kan brukes til å lage mer fleksible bølgefunksjoner

Eksitasjoner

- RHF-determinanten er per definisjon ikke eksitert

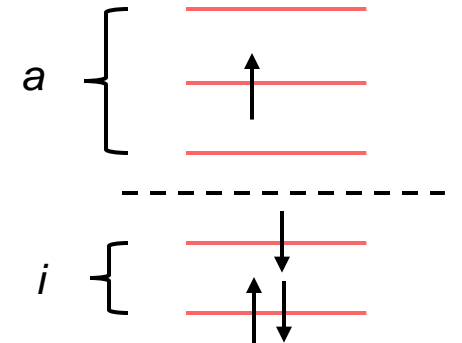
$$\Phi_0 = [\phi_1 \bar{\phi}_1 \cdots \phi_{N/2} \bar{\phi}_{N/2}]$$

- Vi kan promotere en okkupert orbital til en ikke-okkupert orbital:

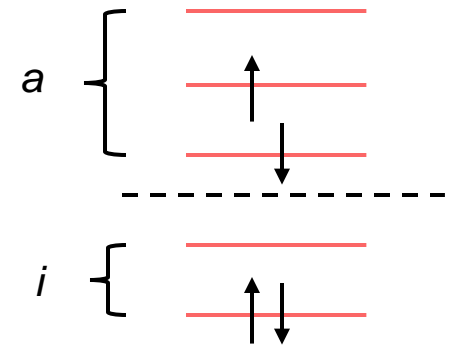
$$\Phi_i^a = [\phi_1 \bar{\phi}_1 \cdots \phi_a \bar{\phi}_i \cdots \phi_{N/2} \bar{\phi}_{N/2}]$$

$$\Phi_{\bar{i}}^{\bar{a}} = [\phi_1 \bar{\phi}_1 \cdots \phi_i \bar{\phi}_a \cdots \phi_{N/2} \bar{\phi}_{N/2}]$$

- Eller 2 orbitaler:

$$\Phi_{ij}^{ab} = [\phi_1 \bar{\phi}_1 \cdots \phi_a \bar{\phi}_i \cdots \phi_j \bar{\phi}_a \cdots \phi_{N/2} \bar{\phi}_{N/2}]$$

- På denne måten bygge alle mulige determinanter

FCI-metoden

- Den mest generelle bølgefunksjonen for en gitt AO-basis er full CI (FCI)

$$\Psi(1, \dots, N) = A_0 \Phi_0 + \sum_{ia} A_i^a \Phi_i^a + \sum_{i < j} \sum_{a < b} A_{ij}^{ab} \Phi_{ij}^{ab} + \sum_{i < j < k} \sum_{a < b < c} A_{ijk}^{abc} \Phi_{ijk}^{abc} + \dots$$

«Singles»

«Doubles»

«Triples»

Her kan indeksene ha både alfa og beta-spinn

- FCI er ikke praktisk

$$\text{dimensjon} = \binom{N_{\text{spinn-orb}}}{N}$$

- Men kan brukes på små molekyl/basissett

Trunkert CI

- Det er fornuftig å anta at hovedbidraget til bølgefunksjonen er dominert av singles (S), doubles (D), osv, i den rekkefølgen

- CIS: Kun singles
- CISD: Kun singles og doubles
- CISDT: Singles, doubles, og triples
- ...

$$\text{dimensjon} = N_{\text{occ}} \cdot N_{\text{unocc}}$$

$$\text{dimensjon} = O(N_{\text{occ}}^2 \cdot N_{\text{unocc}}^2)$$

$$\text{dimensjon} = O(N_{\text{occ}}^3 \cdot N_{\text{unocc}}^3)$$

- Kostnadene vokser raskt.

Eksempel: CI for He

- Se tavla
- Vi bruker 1s og 2s, og vurderer hva som skjer med 2p-funksjoner (som i cc-pVDZ)

CI-metoden: Likninger

- La oss se på CISD for å være konkrete:

$$\Psi = \sum_s^{\text{CISD}} A_s \Phi_s$$

Kort-notasjon for sum over Slater-determinanter av en viss klasse

- Hamiltonoperatoren har matriseelementer:

$$H_{st} = \langle \Phi_s | \hat{H} | \Phi_t \rangle$$

Hver av disse er en jobb å regne ut!

- Variasjonsmetoden gir egenverdiproblem av ganske høy dimensjon

$$H\mathbf{A} = E\mathbf{A}$$

- Implementert i, for eksempel, PySCF

Trunkert CI er ikke størrelses-ekstensiv

- Størrelses-ekstensivitet (size-extensivity):
  - Energien for to uendelig separerte molekyler er summen av energiene:

$$E_{AB} = E_A + E_B$$

- En beregningsmetode sies å være (størrelses)-ekstensiv dersom denne oppførselen er bevart:

$$E_{AB}^{\text{tilnærmet}} = E_A^{\text{tilnærmet}} + E_B^{\text{tilnærmet}}$$

- Trunkert CI er ikke ekstensiv, vi ser på 2 He-atomer som eksempel på tavla

Møller-Plesset-perturbasjonsteori

Møller-Plesset-perturbasjonsteori 1

- Egenverdiproblemet er kostbart
- Perturbasjonsmetoden: Vi antar at avviket fra HF er lite

$$\hat{H}(\lambda) = \hat{H}_0 + \lambda \hat{V}$$

- Her er:
  - H_0 – Hamiltonoperatoren til Hartree-Fock
  - $V = H(1) - H_0$ – «fluktuasjonspotensial»
  - λ – rekkeutviklingsparameter. Den har *egentlig* verdien 1, men vi tenker oss at vi kan løse Schrödingerlikninga for verdier fra 0 til 1.

Møller-Plesset-perturbasjonsteori 2

- Vi antar nå at vi kan løse følgende problem:

$$\hat{H}(\lambda)\Psi(\lambda) = E(\lambda)\Psi(\lambda)$$

- Illustrasjon på tavla

- Vi antar så en rekkeutvikling om $\lambda=0$:

$$E(\lambda) = E^{(0)} + \lambda E^{(1)} + \lambda^2 E^{(2)} + \dots$$

$$\Psi(\lambda) = \Phi_0 + \lambda \Psi^{(1)} + \lambda^2 \Psi^{(2)} + \dots$$

- Dersom V faktisk er liten, bør et fåtall av termer være tilstrekkelig

Møller-Plesset-perturbasjonsteori 3

- Man kan utlede formler for perturbasjonsbidragene:

$$E^{(0)} + E^{(1)} = E_{\text{HF}}$$

$$E^{(2)} = \sum_{i < j} \sum_{a < b} \frac{(ij||ab)^2}{\epsilon_a + \epsilon_b - \epsilon_i - \epsilon_j}$$

Elektorn-
repulsjonsintegraler.

- Dette definerer MP2-metoden.
- $\text{MP}n$ summerer opp bidrag til nte orden
- $\text{MP}n$ er ekstensiv!
- *Men kommer ikke fra variasjonsmetoden*

Coupled-Cluster-metoden

Coupled-Cluster-metoden (CC)

- CI er ikke ekstensiv
- CC korrigerer dette
- Men CC er ikke variasjonell, akkurat som MP-teori
- CC introduserer eksponentiell ansats

$$\Psi = \exp(T)\Phi_0$$

$$T = \sum_{ia} t_i^a X_i^a + \sum_{i < j} \sum_{a < b} t_{ij}^{ab} X_i^a X_j^b + \dots$$

Singles

Doubles

«Cluster-operator»

X_i^a promoterer okkupert orbital
til ikke-okkupert orbital

CI med cluster-operatorer

- Eksitasjonsoperatoren X_i^a er svært nyttig!
- Vi kan formulere CI-bølgefunksjonen:

$$A = \sum_{ia} A_i^a X_i^a + \sum_{i < j} \sum_{a < b} A_{ij}^{ab} X_i^a X_j^b + \dots$$

$$\Psi = A_0 \Phi_0 + A \Phi_0$$

- CC bygger inn korreksjoner på CI slik at den blir ekstensiv.
- CCSD = CC med singles og doubles. Implementert i feks PySCF
- Vi ser på He-He-eksempelet på tavla

He-He-eksempel

- Vi viser på tavla hvordan CCSD på He-He-eksempelen gjenoppretter de rette kvadrupel-eksiterte termene

Beregningskostnader

Hva koster en kvantekjemisk modellberegning?

- DFT og Hartree-Fock:

- AO-basissett: N_{AO} orbitaler
- Ikkelineært egenverdiproblem med dimensjon N_{AO} må løses selvkonsistent
- Hvert egenverdiproblem koster et antall FLOPs:

$$O(N_{\text{AO}}^3)$$

- Men elektron-repulsjonsintegraler koster $O(N_{\text{AO}}^4)$
- Lagringskostnadene er

$$O(N_{\text{AO}}^2)$$

- DFT-kostnadene varierer også noe avhengig av hvilken funksjonal man bruker

MP2

- For MP2 må vi regne ut elektronrepulsjonsintegraler:

$$O(N_{\text{occ}}^2 N_{\text{unocc}}^2)$$

- Disse er allerede tilgjengelige fra HF

- Energien er en firefold-sum:

$$O(N_{\text{occ}}^2 N_{\text{unocc}}^2)$$

CI og CC-kostnader

- Lagringskostnader (dimensjon) for S, SD, ...:

$$O(N_{\text{occ}}N_{\text{virt}}) \quad O(N_{\text{occ}}^2N_{\text{unocc}}^2) \dots$$

- Løsning av hele CI-eigenverdiproblemet er dimensjonen i 3. potens !
- Med iterative egenverdimetoder (Davidson, Lanczos ...) reduseres kostnadene betraktelig

$$O(N_{\text{AO}}^6)$$

- Samme kostnad for CC